

Figaro színeváltozása

Irta Cs. Szabó László

IELŐALL a címeres hintó, a hámszerszámról, pokrócról patakzik az arany, a kocsiról a sújtás. A lakáj leengedi a hágcsót; sастekintetű, karcsú, hajlékony férfi lendül a kocsiba. Jó ötvenesnek látszik, annyi is lehet. Öregedő, pompás szarvasbika; bögés idején még játszva elhúz a satnya fiatalok mellett. Száz esztendőre szabták ezt a mozgékony atlétatestet.

Hová hajtát? Nehéz megmondani. Tíz felé is mehet: miniszterhez, bankárhoz, bíróságra, hivatalába, színházi próbára, szeretőjéhez vagy a rendőrfőnökhöz. Száz keze van ennek a koránkelő úrnak. Hajókat épít, fegyvert szállít Amerikába, perel, pert újít, pert nyer ügyvéd nélkül, mert kisujjában van a jogi furfang, harcban áll színészekkel, színésznőkkel s a színésznők bosszúálló magas pártfogóival, elszámolást követel a szerzői jogdíjakról — (ő az első, akinek eszébe jut ilyesmi az élhetetlen írók közt) — s ezt a víg hadjáratot írásban is kitergetti, sajtó alá rendezi Voltairret, akinek az elolvasásához is egy élet kell, takarékpénztárt alapít, kéretlenül beleszól a kincstár dolgaiba, mindenki kikérdi, őt nyúzza, szalad a tanácsáért, politikusoknak ő a pénzügyi sűgőja s rászédett íróknak a jogirodája, facér színésznők tőle kérnek szerződést, titkos feltalálók alaptőkét, bukott lányok védelmet, kerítők összekötését, halálos ellenségei kölcsönt. Ma tíz telefon

csörömpölne az asztalán, közvetlen vonala volna a kormányelnökhöz, külügyminiszterhez, a nagykövetségekre, volna csőpótája, repülőgépe, operapáholya, szanatóriumi szobája, vitorlása, három-négy bizalmaskodó, arcátlan pletykahordója, egy-két felbérelt főszerkesztője s egy ravasz, nagyészű órája, amelyen egyszerre tíz számlap mutatná, hogy hány óra van abban a pillanatban a világ tőzsdéin. Természetesen munka, diktálás közben borotváltnak, íróasztala mögött, egy onyxfülkében. A vesztett idő esküdt ellenségének mondja magát, ezt kanyarítja a neve alá. Mindene van, pénze, háza, fogata, hitele, családja, barátja, szeretője, védenca, kitüntetető irigye, megtisztelő ellensége s a nők önfeledten, pihegve, írásba adják a piruló papíron, hogy nemcsak a talpán legény.

De becsülete, az nincs. Természetesen erre tart leginkább. „Szerencsétlen, csak úgy izzadsz a büntől” — vágja a képébe egy rőpirat. Ez sok, ez nem igaz. Nem csöpög a büntől. A rágalom fénykorában él, mesteri rossz nyelvek közt, szörnyű gyanúsításokba keveredik, egyet se hagy szó nélkül s a válasz mindig nyilvános: emlékirat, nyílt levél, gúnydal, rögtönzés, falragasz s mindegyik roppant önérzetes. Sok rágalomból kimosdott, majdnem minden perét fényesen megnyerte. Lesütött szemek közt megy a bíróságra, homlokán szégyen, csuklóján a bilincs árnyéka, ép-

pen csak a csengő hiányzik a nyakából, mint a bélpoklosoknak. S hullámmzó széken jön ki, az emberek feje fölött: emberválakon.

A kortársaknak mégis igazuk volt. Nem izzadt a büntől. De egyszerűen képtelen volt az egyenes útra.

Ma a színházba hajtát, próbára. A Comédie a *Figaro házasságára* készül. Amíg odaér, mondjuk el eddigi életét.

2 A VÁSÁRCSARNOK tövében született, jómódú iparos-családból. Órás apjának külföldi vevői is voltak, nőverei nyelveket beszéltek, zenéltek, külföldre házasodtak. A család eredetileg kálvinista. S a kálvinisták sokáig külön faj voltak Európában: szívósabbak, dolgozabbak, harcosabbak, mint a többségi lakosság. A zsidók módján ők is vagyonosodással, szorgalommal, családi szövetséggel védekeztek a hivatalos üldözés és felheccelt népharag ellen. Ezeket az inkább faji, mint felekezeti vonásokat megtérésük után is megtartották. Megmaradtak Figaróban is, hit nélkül. De a régi, jó kálvinista motor friss mennyei olajozás nélkül, öröklött olajjal is eljárt majdnem hetven esztendeig.

Eleinte apja mellett dolgozik, ördögi ügyességgel. Egy nap azonban eltűnik néhány ékköves óra a boltból. Figaro sokat kocsmázik, mulatós fiú: a tettetést nem kell messze keresni. Az öreg kitagadja a Tékozló Fiút, majd anyai szóra ismét visszaveszi.

Meg aztán a muzsika is hiányzik neki. Muzsikás ember, bolondulásig szereti fia hárfajátékát s a családi kamarazenét. Figaro megjavul, kitalál egy új óraszerkezetet — (ma is használják) — s a találmány elsőbbségén hajbakap egy akadémiával. A vizsályt rögtön a nyilvánosság elé teríti; ettől kezdve minden dolgával kirakatba, fényező alá ugrik. Vannak emberek, akik mindenáron üvegkalitkában akarnak élni, a piac kellős közepén. Magukra vessenek, ha a világ ráún néha a látványra. Figarónak üvegkalitka vagy üstdob lehetne a címere. Ezen a dobon végül már maguktól járnak a verők.

A karcsú, jóképű legény egy babra munkával, egy liliputi órával az udvarba is bejut, be egyenesen a királyi családba, amely a legszürkébb szentély egész Franciaországban. Figaro nemsokára hárfázni tanítja a királykisasszonyokat. Természetesen ingyen. A király jutalmaz, de nem fizet.

Figaro azonban jól számít. Pénz helyett elég neki a korona fénye. Ebben a fényben búsán megtérül az elmaradt fizetés. Nem kell több hozzá, csak egy milliomos bankár, aki szereti az efféle nyitott kis hátsó ajtót a király magánlakásán. Paris-Duverney a bankár neve, Pompadour asszony tette nagygyá, most ezzel az elszánt plebejussal próbálja megkörnyékezni a királyt. A terv sikerül; az együgyű, korlátolt királykisasszonyok nagy-lelkesen közbenjárnak egykedvű, eltompult apjuknál. Paris-Duver-

ney tudja, hogy jó bolt a hála s Figarót a vagyoni útjára lódtija. Tanítványává, társává fogadja, megtanítja arra a boszorkányságra, amely palotát, hintót, színésznő szeretőt húz ki a levegőből. Nagystilű, gavallér üzletember, szereti mások szerencsés-jét, mások szerencsésjének is kovácsa. Egyszer Voltairét is bevette csendes társnak egy nagy hadseregszállításba. A zenetanártól se sajnálja a jutalékot.

Figaro tanulékony. Megházasodik; az asszony természetesen özvegy, öregebb nála s gyengélkedő. Nemességet vásárol a pénzén s eltemeti. Eszébe se jut, hogy másképp is foroghatna a világ; gazdagok közt van elemében, vígan együtt üvölt a farkassokkal.

Húgát elcsábítja egy spanyol író. Az áldozat inkább vénlány, mint hajadon s Madrid a világ végén van Párizstól. Megéri a nagy utat ez a házasságszédelési komédia? Meg, mert családi becsületről van szó s a régi kálvinista polgárságban épolyan erős a családi összetartás, mint a régi zsidókban. Megéri, mert Figarónak más is forog a fejében. „Bolondulásig szereti” a politikát s most itt a perc, hogy legfinomabb ajtaján jusson be. Igazi sznob, szédélegve, áhítatos irigységgel néz föl az idegen csillagokra a követek mellén. Figaro a diplomáciában akarja megütni szerencsésjét, Madridban terem.

S itt húsz karja nő, mint egy hindu bálványnak. Sarokba szorítja a csábítót, összekap s kibékül a madridi rendőrséggel, amerikai koncessziókról s belső tele-

pítésről tárgyal, iparfejlesztő és hadseregszállítási tervekkel bombázza a kormányt, verseket, dalokat rögtönöz, ő a bálkirály, spanyol népviseletben feszít, kémjelentéseket küld haza s szeretőt kerit a királynak, saját szeretőjét, aki nem kisebb személy, mint egy francia tüzértábornok felesége s szerencsésre márkíz! Furcsa fogalma lehetett az erkölcsről ennek a becsületmentőnek! Igaz, hogy néha bordélytulajdonosok is apácákkal neveltetik a lányukat.

Figaróból azonban egyelőre nem lett nagykövet. A minisztérium hamar átlátott rajta. Ez az ember ágensnek született, nem politikusnak.

Egyben azonban csakugyan nem csalt a politikai szimatja. Megérezte, hogy egy recsegő, bomló államrendben a jól megnyergelt közvéleménnyel mindig esatát nyerünk a tétova hatalom ellen. Nensokára sor került erre a próbára is. Eljött a perc, amikor ez a szerencsefi nyakig a hajban, a börtön mélyén önmagának lett a propagandafőnöke.

Paris-Duverney meghalt s Figaro csúnya nagy perbe gablyodott a főörökösseel. Más urakkal is baja támadt, összeverekeedett egy kövér herceggel, szemet szúrt egy miniszternek. Mozogni, omlani kezd alatta a föld; a légtornász plebejüst hirtelen kitesékeli a kaszt. Vagyona leolvad, végrehajtókat csörtetnek a lakásán, becsukják, kiröhögik. Dobszóra élt s a világ ráunt a dobra. Elete mélypontja ez.

Figaro azonban *üres óráiban* vagy *nagy bajaiban* író is. Nagy-

szerűen konyít mindenhez, a tollforgatáshoz legkivált. Most is tollához folyamodik, röpiratot röpiratra pattint a magasba. A pamfletíró pár hónap alatt Párizs legnépszerűbb emberévé változtatja a bukott milliomot, lefűlelt újnemest és kegyvesztett udvaroncot. Ne hivatásos írókkal állítsuk párhuzamba. Gondoljunk inkább valami nagy tőzsdejátékosra, magánbankárra vagy más efféle nemzetközi dúvadra, aki a csódtömeg közepén hirtelen mulattatni kezdi a várost a tollával. Figaro csak a maga bíróját pelengérezte ki, egy Goezman nevű nagyképű szamarat. Magánügye azonban véletlenül megegyezett a közüggyel (vagy úgy forgatta, hogy megegyezzen) s az ellenzéki hullám hátára kapta tarajnak az ő külön kis perhullámát. Mindenki melléje állt, aki haragudott az igazságügyminiszterre s az átfésült bíróságra, már pedig nagyon sokan haragudtak. De a sok haragos majdnem csupa mágnás vagy mellőzött magasrangú bíró, szóval az „úri világ” s rengeteg olvasója közt maga a király is kajánul mulat a röpiratokon. Mulathat is, mert a szerző buzgó francia, lelkesedik a trónért s nem a rendszer, csak néhány rosszakarója ellen vagdalkozik. Név szerint támad, nem általában.

Minek is gyűlölné a rendszert? Tíz éstendeig tartó perlekedéssel, perújítással, pertörléssel Figaro a grófi felperes fölé kerekedik. A rendszer a jöttmentnek, a plebejusnak is igazat ad, ha van elég bőr a képén, epe a tollán, szellem a rakétaiban.

A nagy per alatt ismét ajánlja politikai tehetségét a királynak. De a bársonyszőnyeges fölépcső helyett megint csak a követségek hátsólépcsőjén engedik be. Mulatnak rajta, felhasználják, de nem becsülik. Valami büzlük körülötte. Jó lesz kopónak.

A feladat undorító. Revolve-rező szennyíratokra vadászik külföldön; előbb Dubarry asszony, aztán Mária Antónia szoknyáját óvja egy szélfűvástól. Figarónak azonban láthatólag ez is kielégíti a becsvágyát, feladatait remekül megoldja, túljár a zsarolók eszén, sőt állítólag maga kohol egy ilyen zugiratot, hogy trónhűségét és nagyszerű szímatát bebizonyítsa. Van idő, mikor a rendőrfőnök kedvence.

Udvari bálók és börtönök, cselelépcső és királyi fogadás, perek és premierek közt jár az inga. Később egy lélekzetállító monológba zsúfolta ezt a mulat. A sors sose adta neki ingyen a sikert, tótágast kellett állnia a szerencséért. Önéletrajzi darabjának, a *Figaró házasságának* is az a tanulsága, hogy a szerencsefi sorsa se könnyű.

A nagy írók s a nagy forradalmárok olyanok, mint a szerzetesek: döntő, teremtető pillanataikon kívül *látszólag* nem történik velük semmi. Figaróval folyton történt valami. Olyan izgalmas élete volt, mint egy kalandornak. Az is volt. Kinek jutna eszébe például, hogy összevágja az arcát s szörnyű rabló-históriát költson a karcolásokról? Irónak nem, kalandornak

igen vagy Scapinnek, az ördögös lakájnak, aki három felvonásnyi falrengető kacagás után hamis fejkötéssel, festett pólyával hozatja magát a színpadra.

A kalandor élethez azonban külső segítség is kell: kalandok. Perek. Börtön. Hirtelen halál. Gyanús örökség. Háború. Főleg háború! A háborúkon nagyon sok pénzzel nagyon sokat lehet keresni. Kítör az amerikai szabadságharc s Paris-Duverney tanítványa nyakig beleveti magát. Ne értsük félre. Pénzével s nem kardjával.

Meg kell adni, hogy ez egyszer inkább szívet, mint eszét tette az ügyre, amelyet valóban közügynek, egy nép közös ügyének s nemcsak üzletnek tekintett. Lelkesítetté a szabadságharc. De vérbeli pénzember a lelkesedésén is keres. Ne féltsük Figarót se: a lelkesedés lépteti elő igazi nagyvállalkozóvá. Járja a kikötőket, ő a franciaországi hajósgazdák feje.

Franciaország nem akart nyíltan szakítani Angliával, viszont bosszúra vágyott a vesztett háborúért. A külügyminiszter nem sokáig erőltette az agyát. Jól bevált nemzetközi módszerhez folyamodott: idegen cégér mögött segítette a felkelőket pénzzel és fegyverrel. Figaro hangzatos külkereskedelmi cége mögé bújt. A cég hajókat vásárol és suba alatt fegyvereket, ágyukat szállít gyapotért, dohányért. Zárójelben jegyezzük meg, hogy az amerikaiak adósak maradtak a dohányossal; a honalapítás idején ők se voltak jó hadiadósok.

Közben Figaro megalapítja a színpadi szerzők egyesületét, há-

rom papírmalmot vásárol a Vozgékben, olombetűket Angliában, megkezdí a kilencvenkötetes Voltaire-kiadást s háromesztendő s harcral színpadra viszi önvallomását, szívügyét, a Figaro házasságát. Ebben a harcban maga a király az ellenfele. Rajta mérhetette föl, hogy mennyire fölvitte Isten a dolgát. Hízelt is neki a harc!

Ha ugyan beszélhetünk harcrol, a Comédie elfogadta a darabot s a király még a próbák előtt betiltotta. Az udvar azonban látni akarta; a darabért tulajdonképpen nem is a szerző vereszkí, hanem az udvaroncok, ők merítik ki Lajos ellenállását. Tetszett nekik a fölényes pimaszság. Figaro csak kellett magát, fejedelmi kegyként osztja a felolvasást — remek előadó — s a győzelem nem az ő erejét bizonyítja, hanem a király nyámnyám gyöngeségét, aki hol eltiltja a darabot, hol megengedi négy fal közt, hol felháborodik, hol mulat rajta s előre tudja, sőt megmondja, hogy úgyis előadják! Hogyne tudná, mikor egész környezete ezért áskálódik, özvegy hercegnők pulykavörösen s kis grófi babák selypítve zsarnokságot, elnyomást emlegetnek s a királyné egy műkedvelő előadáson maga öltözik Almamiva grófnénak! Figaro biztos a dolgában.

A hintó a Comédie elé ér, egy szolgáló ugrik a kapu alól a lovakhoz, a lakáj a hágesónál terem. Három nap múlva itt a bemutató. Maga vezetí a próbákat, mert kitünő rendező, a legkisebb gombostűre, a leghalkabb ajtó-

nyításra is gondol, beszélni, öltözni, játszani tanítja a színészeket. Később írásba foglalja rendezői utasításait: az utókorra is gondol. Még azt is tudjuk, hogy Cherubinnak milyen harisnyakötőt kell viselnie.

3 EZ A BEMUTATÓ volt utolsó nagy diadala. Kora reggel rizsposor hajtornyok, abroncsszoknyák, csipkefelhők: hercegnők, grófnők, márkizok törnek az öltözőkbe, hogy ki ne maradjanak az előadásról, a bejáratnál kék szalagrendes, selyemkabátos urak tülekednek (nem a párizsi szegények) s vidékről vidám papok utaznak fel a darabért (nem a nép). A régi rend mindenáron látni akarta saját torzképét. Megbízott a szerzőben. Tudta, hogy gyöngé jellem, vagyis nem forradalmár. Tudta, hogy Figaro imádja a pénzt, vagyis tekintélytisztelő.

Az emberélet azonban nem végződik mennybemenettel. Figarónak új üzletei támadtak, új darabötletei s új pereit. Egy piszkos és vérre menő civakodásban Mirabeauval mérte össze a tollát; a frissiben szabadult grófot éppen egy *baisse* játékos bérelte. Az ellenfélnek ez egyszer éppen olyan temperamentuma és ékes-szólása volt, mint neki. Tudjuk, a felbérelt toll néha még jobban tud lelkesedni, mint az őszinte. Nincsenek szemérmes gátlásai.

Három évvel a bemutató után, 1787-ben telket vásárol a Bastille tövében. Harmadszor nősül. Nagyon elégedett magával, megérdemel egy palotácskát a telekre,

mert — mint írja — „teljesítette a fiú, férj, testvér, barát, ember, francia s jó honpolgár zord kötelességét. Utolsó tollharcaiban azonban mindinkább lemarad. Az ország a forradalom előestéjén nem érti többé a vidám, szikrázó gúnyt és előkelő, könnyed vagdalkozást, sötét prófétai átkozódások, vastag gorombaságok sisteregnek a fülében, már csak erre van hallása. Ez gondolkodóba ejthetné Figarót.

Ő azonban gyanútlan. Ujjongó francia ő is, lelkesedik az összehívott Rendekért, a készülő Alkotmányért s természetesen a királyért. Ebben az időben készült el a palotája; teletömi jó és rossz képekkel, műkincesekkel és vásári csiricsáréval, egy kétes ízlés kirakati kincseivel.

Ajtaja előtt tör ki a Nagy Forradalom, kerítésétől lövik a Bastillet. Ablakából egyszerre páholy lesz: a világtörténelem egyik páholya. S Figaro csakhamar kezd feszengeni. Az ostrom óta az ő kertrácsa előtt is ácsorognak és sűrűn bebenéznek. De ezek a rácslesők már nem versaillesi arcok: nem látta őket a bemutatóin. Beadvánnyal fordul a hatósághoz: ő szeretné ellenőrizni a Bastille bontását, nehogy valami baja essen a környező házaknak. Ertjük. Nem-sokára sürgősebb kérnivalója is van. Hatósági bizonyítványt szerez hazafiságáról s házkutatást kér maga ellen, mert népellenes cselekedetekkel vádolják: áruhalmozással és fegyvergyűjtéssel. S egy nap enged a vaskapu. A nép nem vár a hivatalos papírokra, maga kutatja át a palotát.

Figaro bujdosik, barátainál hál.

A haraszt nem zörgött egészen hiába. Fegyver ugyan nem volt a pincéjében, de valóban vásárolt a forradalmi seregnek holland puskákat, amelyeket sehogy se tudott behozni. Az ügy tengeri kigyóvá dagad, se pénz, se puská. Figaro nehezen érti meg, hogy nagyot fordult a világ. A forradalom nem szívesen tárgyalt ezzel a rosszhírű, öregedő, süket „faiseur“-rel, aki évekig hajszolt zugiratokat a király ágyasairól. Miből építette a villáját? S tán új villát akar szezezni bakavéren? Figarónak versaillesi szaga van; émelyegnek, hányhatnának tőle a forradalmárok.

Nyakig húzza ez a hinár, megint becsukják — de ez már nem a régi, kedélyes, királyi börtön, vért izzad a fal — a szeptemberi mézszárlásból szinte végszóra menti ki egy nő, volt szeretője, aki egy átmeneti nagyság, befolyásos községi politikus babája. Azt hinnénk, most aztán eltűnik egy padlórésben. Figaróban azonban felülkerekedik a makacs protestáns vér, a hajdani nagy vívó, kitart a fegyverüzlet mellett, kilincsel, életével játszik. A kormány végre lerázza magáról egy útlevéllal. Hollandia, London, Hamburg közt hanyódik a háborús országotakon, de a fegyverszállítmány folyton kisiklik előle. Emigráns listára kerül, feleségét, hűgát, lányát elfogják Párizsban. Védtelen ponton találják, a szívébe találtak: Figaro rajong a családjáért. Egy későbbi posta azonban Robespierre halálát jelenti, a nyaktiló sikolt még egyet-kettőt, megáll. Fi-

garók ép börrrel visszatérnek a palotába, szemben a Bastille hült helyével. Egy év múlva a családfő is megérkezik.

Szépasszonyok s kalandorok alkonya nem érdekes. Még egyszer felvirradhatott volna neki a Directoire kikiáltó vásarán. De öreg volt már s földsüket; frissebb, fiatalabb ordasok csörtettek a pénz dzsungelében. Figaro perelt, hol Amerikát, hol a forradalmat okolta anyagi romlásáért, ami nem is volt egészen igaz, köszöntötte Bonaparte fölkelő napját, de a tábornok nem állt kötélnek: már senki se vette komolyan. Kis dalocskákat költött, írt, cselédszoknyák után kapdosott, kiházasította lányát, vígan halt meg s még mindig elég gazdagon. A palotát 1818-ban lebontották. De a Bastille-térre kanyarodó körutat ma is Boulevard Figarónak... akarom mondani Boulevard Beaumarchaisnak hívják.

4 AZ UTÓKOR megtette a Nagy Forradalom úttörőjének. Montesquieu, Voltaire, Rousseau csillagképe mellé sorolta valamivel kisebb csillagnak. Figaro nagyot nézett volna, ha feltámad. Ő forradalmár? Ő a forradalom szálláscsinálója? Nem így festik ezt az emberfajtát.

Igaza lett volna. Ez a komédiás jól ismerte magát. Neki a régi rendben, az *Ancien Régime*-ben a helye.

Dobra verte, fitogtatta a jóérzéseit. Csakugyan derék, jófiú volt, a bajban is vidám, ami a jóság egyik legkedvesebb

fajtája. Sose kezdett vizsályt, legázolt ellenségeinek könnyű szívvél megbocsátott. Megvédte a védteleneket, adott számlálatlanul. Jól emésztett, hullt róla a csók. Kamaszkorától haláláig folyton szerelmes: ismerte Cherubin és Bartolo keserveit és örömeit; mind a három felesége, összes szeretője imádta. Nagy testi, lelki egyensúly. Ilyen ember nem ró fel semmit ember társainak, megverekszik, azután parolázik. A kitartó gonoszokon mindig keresd a púpot, kancsal-ságot, kiköpött csókot, keress valami testi vagy lelki hibát. Figaró ép testben ép lélek. Szerette az életet s szerette szülő-házát, a régi francia királyságot. Mindössze keveselte a lakosztályt, ami neki jutott. Utóvégre az ő ajtaja fölött is címer fénylett!

Parvenü volt, nem forradalmár. A Nagy Forradalom előtt valósággal hemzsegett Franciaországban a sok meggazdagodott lakáj, a megbotozott Scapin, Crispin, Merlin hintós, felfújt utóda. Az Isten s még inkább az adóberlet és hadseregszállítás nagyon felvitte dolgukat Molière óta. S ezeknek a lakájoknak igazán nem az országos szegénység fájt. A grófi pimaszság miatt gyúlt ki a fülük. Tudták, hogy ők az erősebbek: félzsebükből kifizették volna a gőgös, de megtépzott versaillesi pávákat. Eleget nyeltek! Az ember nem tűr maga felett *veszélytelen* urat.

Franciaországban két forradalom készülődött: egy igazi, a nyomoré s egy hamis, a *parvenüké*. Az ő forradalmuk fölfelé egyenlített volna: elfújja a gya-

nús illatot az új nevekről, megbarnítja a friss aranyozást, Caron mestert egyenlővé teszi Rochefoucauldékkal. Ennek a forradalomnak azonban címeraranyozás a becsületes neve. A lakajok megelőgelték, hogy mások címerét aranyozzák be lányuk hozományával. Figaro eredetileg *ilyen* forradalmár volt.

Próbáljuk egy percre elfeledni utólagos helyét az irodalomban. Felejtjük el a „forradalmár” író. Figarónak az irodalom csak mellékügy volt, hol kedvtelés, hol propagandaeszköz, nyújtózás két pénzület közt. Ha beérte volna az írással, talán egész másképp alakul a pályája, kimarad a forradalom úttörői s a politika halhatatlanjai közül. Az írónak nem lett volna annyi oka a sérelemre, mint az úgazdagnak.

A szegény írónak ugyanis jobb dolguk volt a régi Franciaországban, mint a *parvenüknek*. Minden ajtó megnyílik előttük. Voltaire tollával szemben védtelen a rang, Rousseau úgy kellett magát másoknak, mint egy hisztérikus színész nő, Diderot, Duclos előtt mindenki elnémul. Figaro azonban nem író tollával jutott be az úri világba, hanem aranyaival, mint a többi tőzsér. S a pénznek volt ugyan hatalma (ezért akart egy korlátolt, körülhatárolt forradalmat), de nem volt akkora tekintélye, mint a tollnak. (A XIX. században ezt is megszerzi a hatalomhoz.) Figaro rossz ajtón nyitott be. De amikor már benn van, tollával helyrehozza a hibát: az alkalmi vígjátékíró bosszút áll a vérbeli üzletember, a könyöklő

újnemes társadalmi sérelmein. Bosszút áll fájó tyúkszeméért.

Ez a könyöklő újnemes okozta Figaro színeváltozását a halála után, ő adott robbanó politikai mondanivalót az írónak, aki — természetét ismerve — szegénységben, sérelmek és bosszúvágy nélkül valószínűleg százával ontotta volna a tehetséges, ártalmatlan és mulékony opéra-comiqueokat mai nevükön operetteket. A *Figaro házassága* egy parvenű s egy író közös munkája, a pénzember önéletrajza egy bolond nap víg viharáiban.

Az író csak a végső elégtételt mutatja meg: a szellem fölényét a születési előjogok felett. Szerzőtársá, a pénzember sokszor felszíszzenhetett az urak közt, amíg eljutott ehhez a színpadi elégtételhez.

Habent sua fata libelli. Néha az a sorsuk, hogy elszakadnak a szerzőtől, túltesznek eredeti szándékán. Figaro mélyen értelem lappang bennük, mint amiről tudott.

Figaro is messzebb talált, mint ahová célzott. Indulatait és jókedvét, sérelmeit és sikereit, szóval magánügyeit tombolta ki darabjában. A nézők azonban kitágították az értelmet s a hízogő önarckép helyett a társadalmi képlet, a Figaro—Almaviva-duo ragadta meg őket. Figaro összefricskázza Almavivát, a nézők már egyenesen ellene fordulnak, Figaro még tiszteli őt s udvariasan azt mondja, hogy „se voit humilié sans être jamais avili“, ami magyarul körülbelül annyi, hogy megszegyenül ugyan, de az úr csak úr marad, Danton azonban már felkiált: „Figaro a tué

la noblesse“, Figaro megölte a nemességet! Dehogyan akarta ő megölni. Nagyon sokra tartotta a darabot, mégse vetett számot igazi horderejével, tetteből hiányzik a legnagyobb erkölcsi súly: a tudatos felelősség. Jó füle volt, meghallotta a közelgő viharos változást, de nem tudta átlátni valódi értelmét. Két korszakon lovagolt, egynek se ült a hátán.

Döntött helyette az utókor. A hízogő önarcképből kihámozta a tartós jelképet, általános társadalmi értelmet adott a személyes elégtételnek. „Amikor a Figaro házasságát a kor képbe vágja, a színpadon is mozgósítja az eszméket és eseményeket, lázító forradalmár, mint egy újságíró s mint egy néptribun, mint Desmoulins vagy Mirebeau, ez így van vagy nem tudom, mit beszélek“ — írja fölényesen egyik francia utóda a múlt század derekán. Figaro nem így gondolta, az utókor így gondolja s ez a döntő.

A *Figaro házassága* ma is akkorát szól a színpadon, mint százötven év előtt. Hántsuk le róla a ruhát, neveket, a költött színhelyet s rögtön megértjük, miért. A kellék helyére zúgva, pezsegve nyomban új élet ömlik, a mi életünk. A mi életerőnk felel harsogó, hahotázó *igennel* arra a lemondó *nemre*, amit a fáradt hatalom próbál Figaro szájába rágni. Ez a darab az önerő ember hadüzenete a heréknek, az egyenlő esély hitvallása. Amíg lesz életkedv a világon, a *Figaro házasságának* is lesznek nézői. Az élet mindig újratölti ezt a klasszikus bombát.